

Izv. prof. dr. sc. Paula Poretti, izvanredna profesorica na Katedri građanskopravnih i obiteljskopravne znanosti Pravnog fakulteta Osijek i prodekanica za nastavu i studente na Pravnom fakultetu Osijek.

UDK 347.961:004
Izvorni znanstveni rad

Digitalizirane javnobilježničke isprave i perspektiva digitalizacije javnobilježničke službe

Sažetak

Posljednje zakonodavne intervencije u Zakon o javnom bilježništvu izvršene su prvenstveno radi usklađivanja s odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o trgovačkim društvima i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudskom registru, kojima su izmijenjena pravila u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava. Tim se pak izmjenama pristupilo u okviru procesa implementacije Direktive (EU) 2019/1151 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o izmjeni Direktive (EU) 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava. U radu će se analizirati uloga javnih bilježnika u osnivanju, odnosno doregistraciji društava na daljinu sastavljanjem javnobilježničke isprave u elektroničkom obliku. Usporedbom s komparativnim uzor(c)ima istražiti će se perspektiva za daljnje proširenje primjene javnobilježničke isprave u elektroničkom obliku u hrvatskom pravnom sustavu, kao dio tendencije digitalizacije u svrhu uspostavljanja cjelovitog e-notarijata u budućnosti.

Paula Poretti

Uvod

Digitalna politika Europske unije (dalje: EU) nakon 2020. godine za svoje ciljeve postavlja jačanje digitalne i gospodarske konkurentnosti u cijeloj Uniji i digitalnu koheziju.¹ Nizom mjera planiranih u okviru Digitalne strategije EU² izvršeni su zahvati kako bi se povećali digitalni kapaciteti gospodarskog sektora, ali i unaprijedilo iskorištavanje mogućnosti digitalizacije u pravosuđu.³ Politika digitalizacije EU odražava se i u nacionalnoj, odnosno Strategiji digitalne Hrvatske za razdoblje do 2032. godi-

ne⁴ koja definira viziju digitalizacije društva, javne uprave i gospodarstva Republike Hrvatske. Budući da je digitalizacija javnobilježničke službe u Republici Hrvatskoj (dalje: RH) započela još 2007., a od 2019. u primjeni je web-aplikacija eNotar koju vodi Hrvatska javnobilježnička komora (dalje: HJK), kapaciteti javnobilježničke službe već dostatno udovoljavaju pretpostavkama za preuzimanje zadataka kojima bi se pružanje preventivne pravne zaštite građanima i tvrtkama učinilo u potpunosti dostupnim putem komunikacijskih tehnologija, odnosno *online*, što je u skladu sa strateškim ciljevima digitalizacije. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o javnom bilježništvu⁵ (dalje: ZIDZJB) omogućeno je sastavljanje javnobilježnič-

1 Conclusions on the Future of a highly digitised Europe beyond 2020: "Boosting digital and economic competitiveness across the Union and digital cohesion", 10102/19, Brussels, 7 June 2019.
2 Shaping Europe's digital future, European Commission, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020, European Union.
3 Vidi Zaključke Vijeća „Pristup pravosuđu – iskorištavanje mogućnosti digitalizacije“, 11599/20, Bruxelles, 8. listopada 2020. i Komunikaciju Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija Digitalizacija pravosuđa u Europskoj uniji, Paket mogućih instrumenata, COM(2020) 710 final.

4 Strategija digitalne Hrvatske za razdoblje do 2032. godine, NN 2/23 (4.1.2023.). Strategija je ujedno jedan od akata strateškog planiranja kojim se podupire provedba Nacionalne razvojne strategije Republike Hrvatske do 2030. godine (NN 13/21.), hijerarhijski najvišeg akta strateškog planiranja, odnosno njezina Strateškog cilja 11. »Digitalna tranzicija društva i gospodarstva« u okviru razvojnog smjera »Zelene i digitalne tranzicije«.
5 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o javnom bilježništvu, NN 57/22.

ke isprave u elektroničkom obliku i u tom bi smislu on bio tek jedan od koraka u njihovu ostvarenju. Ipak, za sada je primjena digitalizirane javnobilježničke isprave ograničena na proces osnivanja, odnosno doregistracije društava na daljinu, kako je to predviđeno odredbama ZIDZJB, u vezi s odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o trgovačkim društvima⁶ (dalje: ZIDZTD) i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudskom registru⁷ (dalje: ZIDZSR). Stoga bi analiza uvedenih novina te usporedba s mogućnostima predviđenim u izabranim pravnim sustavima država članica EU trebala informirati zaključke o perspektivi za daljnje proširenje primjene javnobilježničke isprave u elektroničkom obliku u hrvatskom pravnom sustavu, odnosno za uspostavljanje cjelovitog e-notarijata u budućnosti.

Digitalizirana javnobilježnička isprava u hrvatskom pravnom sustavu

Uvođenje mogućnosti sastavljanja digitalizirane javnobilježničke isprave prema Zakonu o javnom bilježništvu⁸ (dalje: ZJB) dio je paketa zakonodavnih izmjena provedenih u okviru procesa implementacije Direktive (EU) 2019/1151 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o izmjeni Direktive (EU) 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava⁹ (dalje: Direktiva o digitalizaciji). Odredbama ZJB definiran je pojam javnobilježničke isprave u elektroničkom obliku, koja se po učincima i pravnoj snazi izjednačava s javnobilježničkom ispravom u papirnatom (fizičkom) obliku, a čiji je oblik i sadržaj propisan Javnobilježničkim poslovníkom.¹⁰

Sukladno odredbi čl. 52.a st. 1. ZJB, digitalizirana javnobilježnička isprava jest isprava koju je moguće sastaviti u elektroničkom obliku kada je takav oblik posebno propisan za određene vrste pravnih poslova, odnosno radnji. U odredbi st. 5. istog članka predviđeno je da se, ako za javnobilježničku ispravu u elektroničkom obliku u ZJB ili posebnim propisom nije drukčije propisano, na javnobilježničku ispravu u elektroničkom obliku na odgovarajući način primjenjuju pravila o javnobi-

lježničkoj ispravi u papirnatom (fizičkom) obliku. Nadalje, odredbom čl. 6. istog članka javnobilježnička isprava koja je sastavljena u elektroničkom obliku te potpisana kvalificiranim elektroničkim potpisom sudionika i javnog bilježnika po svojim je učincima i pravnoj snazi izjednačena s javnobilježničkom ispravom u papirnatom (fizičkom) obliku. Iz toga se daje zaključiti da je digitalizirana javnobilježnička isprava koja udovoljava formalnim uvjetima predviđenim za njezino sastavljanje u hrvatskom pravnom sustavu u cijelosti izjednačena s javnobilježničkom ispravom u papirnatom (fizičkom) obliku. Međutim, još uvijek nije moguće govoriti o potpunoj dvojnosti sustava u kojemu bi korištenje digitalizirane javnobilježničke isprave ovisilo o volji stranaka koje sklapaju određeni pravni posao. Naime, uvodna odredba u čl. 52.a st. 1. ZJB jasno ograničava mogućnost sastavljanja digitalizirane javnobilježničke isprave samo na one pravne poslove, odnosno radnje kod kojih je takav oblik sastavljanja isprave posebno propisan. Kako su sukladno Zakonu o trgovačkim društvima¹¹ (ZTD) i Zakonu o sudskom registru¹² javni bilježnici utvrđeni kao ovlašteni sastavljači isprava za osnivanje, odnosno doregistraciju društava na daljinu, očigledno je da je namjera zakonodavca, kao i sama intervencija u ZJB, za sada bila ograničena na funkcionalizaciju tog rješenja. Pritom sustav i nakon 2022. godine zadržava dosadašnji, tradicionalni način osnivanja potpisivanjem društvenog ugovora u obliku javnobilježničkog akta ili privatne isprave koju potvrđuje javni bilježnik u fizičkom (papirnatom) obliku, uz mogućnost da javnobilježnički akt ili privatna isprava koju potvrdi javni bilježnik budu sastavljeni putem sredstava elektroničke komunikacije u elektroničkom obliku (arg. ex čl. 387. st. 1. ZTD).

Na istovjetan je način predviđeno i sastavljanje izjave osnivača o osnivanju društva s ograničenom odgovornošću, kada društvo osniva jedan osnivač. Naime, uz sastavljanje u fizičkom (papirnatom) obliku, izjava može biti sastavljena i u elektroničkom obliku te putem sredstava elektroničke komunikacije (arg. ex čl. 387. st. 2. ZTD).

Pored mogućnosti da se društvo osnuje na daljinu uz sudjelovanje javnog bilježnika, predviđen je usporedni sustav osnivanja društva na daljinu putem internetske stranice sustava sudskog registra, bez sudjelovanja javnog bilježnika, pri čemu se društveni ugovor, odnosno izjava o osnivanju društva, mora sklopiti u obliku obrazaca koji su prilozi 3.–6.

6 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o trgovačkim društvima, NN 34/22.

7 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudskom registru, NN 40/19.

8 Zakon o javnom bilježništvu, NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22.

9 Direktiva (EU) 2019/1511 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o izmjeni Direktive (EU) 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava (Tekst značajan za EGP) (SL L 186, 11.7.2019.).

10 Javnobilježnički poslovnik NN 38/94, 82/94, 37/96, 151/05, 115/12, 120/14, 99/21 – pročišćeni tekst.

11 Zakon o trgovačkim društvima NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23.

12 Zakon o sudskom registru NN 1/95, 57/96, 1/98, 30/99, 45/99, 54/05, 40/07, 91/10, 90/11, 148/13, 93/14, 110/15, 40/19, 34/22.

ZTD-a (arg. ex čl. 387. st. 4. ZTD). To je rješenje višestruko kritizirano, ponajviše iz razloga oslabljene pravne sigurnosti, s obzirom na to da je sudjelovanje javnog bilježnika jamac postupanja koje odlikuje visoka razina kontrole u svrhu utvrđivanja identiteta osnivača te suzbijanja radnji pranja novca i financiranja terorizma.¹³

Uz odredbe ZJB, pretpostavke, sadržaj i postupak sastavljanja i pohrane digitaliziranih javnobilježničkih isprava ostavljeni su uređenju odredbama Javnobilježničkog poslovnika (arg. ex čl. 52.a st. 7. ZJB), a HJK je povjereno uređivanje načina vođenja te pristupa i korištenja elektroničkog arhiva javnobilježničkih elektroničkih isprava posebnim pravilima (arg. ex čl. 50.a st. 3. ZJB) u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ZIDZJB-a iz 2022. godine (arg. ex čl. 76. st. 5. ZIDZJB). Također, HJK je dužna ispuniti tehničke uvjete za primjenu kvalificiranoga elektroničkog pečata i korištenje sredstava elektroničke videokonferencijske komunikacije, koje samostalno utvrđuje odlukom o ispunjavanju uvjeta za primjenu kvalificiranoga elektroničkog pečata i korištenje sredstava elektroničke videokonferencijske komunikacije u poslovanju javnih bilježnika (arg. ex čl. 76. st. 7. ZIDZJB).

U svrhu ostvarenja predviđenih uvjeta, odredbom čl. 18. st. 9. ZJB propisano je da je javni bilježnik dužan nakon polaganja prisege pribaviti kvalificirani certifikat za elektronički potpis i elektronički pečat koji je izdao kvalificirani pružatelj usluga povjerenja, i to podnošenjem zahtjeva za pribavljanje certifikata HJK. Na istovjetan način odredbom čl. 126. st. 6. ZJB predviđeno je da će elektronički potpis imati i javnobilježnički prisjednici, savjetnici i vježbenici. Premda je odredbom čl. 18. st. 10. ZJB kvalificirani elektronički potpis izjednačen u pravnom učinku s vlastoručnim potpisom i otiskom pečata, iz ograničenja korištenja ovjere kvalificiranim elektroničkim pečatom u radu javnih bilježnika samo kad je to posebno propisano, jasno je da je za sada digitalna ovjera tek iznimka, a ne jednakovrijedno pravilo u radu javnih bilježnika (arg. ex čl. 18. st. 11. ZJB).

Mogućnost korištenja elektroničkog potpisa iskorištena je i kako bi stranka pisanim putem, uz vlastoručni ili kvalificirani elektronički potpis, mogla postaviti zahtjev javnom bilježniku da drugoj stranci

priopći izjavu i poduzme pravnu radnju (arg. ex čl. 87. st. 1. ZJB). Na taj je način omogućena dvo-smjerna komunikacija elektroničkim putem između javnog bilježnika i stranaka.¹⁴ Ujedno je postignuta ekonomičnost u postupanju javnog bilježnika, s obzirom na to da zahtjev postavljen pisanim putem zamjenjuje zapisnik o zahtjevu stranke koji je javni bilježnik dužan sastaviti sukladno odredbi čl. 83. st. 2. ZJB, kada stranka zatraži od javnog bilježnika da drugoj stranci priopći kakvu izjavu. Takav zahtjev postavljen pisanim putem (uključujući elektroničkim putem) prošiva se s posebnim zapisnikom koji javni bilježnik sastavlja o radnji iz čl. 83. st. 3. ZJB, iz čega je ponovno vidljivo da se elementi digitalizacije postupno prožimaju s tradicionalnim načinom postupanja javnih bilježnika, no da do njegova potpunog napuštanja još uvijek nije došlo. Zbog toga je u odredbi čl. 87. st. 2. ZJB predviđeno da se u potvrdi (vjerojatno se misli na potvrdu iz odredbe čl. 85. st. 1. ZJB o izvršenom priopćenju) naznačuje kojim je oblikom pisanog priopćavanja zahtjev postavljen. Interesantno je u ovom kontekstu razmotriti i odredbu čl. 85. st. 3. ZJB koja predviđa utvrđivanje istovjetnosti obiju stranaka kod postavljanja zahtjeva za javnobilježničko priopćenje sukladno odredbi čl. 60. i 61. ZJB, odnosno tradicionalnim putem, što nužno podrazumijeva fizičko pristupanje stranke koja postavlja zahtjev u javnobilježnički ured. Naime, otvaranje mogućnosti postavljanja zahtjeva elektroničkim (pisanim) putem trebala bi pratiti i jasno propisana mogućnost utvrđivanja istovjetnosti stranke putem sustava elektroničke identifikacije, odnosno videokonferencijske komunikacije.

Vežano uz oblik i sadržaj digitalizirane javnobilježničke isprave, odredbom čl. 50.a st. 2. ZJB predviđeno je da je ispisana javnobilježnička isprava u elektroničkom obliku prikaz vanjskog obrasca elektroničke javnobilježničke isprave koji sadrži odgovarajući bar-kod, odnosno QR-kod, kontrolni broj i internetsku stranicu za provjeru vjerodostojnosti isprave i preuzimanje izvornika. Ispisana elektronička javnobilježnička isprava, bez dodatne ovjere, ima značaj otpravka javnobilježničke isprave. Takvim rješenjem zakonodavac je na određeni način pomirio potrebe korištenja javnobilježničke isprave u elektroničkom obliku sukladno novopredviđenim rješenjima o osnivanju društva na daljinu prema ZTD te njezina posjedovanja u fizičkom (papirnatom) obliku, a bez opterećivanja stranaka i sustava nužnošću dodatne ovjere ispisane isprave.

¹³ Vidi Grbac, M.; Grbac, A., Pravna sigurnost pravnog prometa nekretnina u Republici Hrvatskoj, s posebnim osvrtom na pojavnost nadripisarstva, Javni bilježnik XXIV(2020)47, str. 15-30, str. 21.; Jurić, I., Kočila, N., Osnivanje društva s ograničenom odgovornošću na daljinu u njemačkom i austrijskom pravu, Javni bilježnik, XXIV(2020)47, str. 52-64, str. 53.

¹⁴ Usporedi Aras Kramar, S., Novine Zakona o javnom bilježništvu iz 2022. godine, (2022)7-8, str. 24-32, str. 25.

Međutim, stavljanje u pravni promet digitalizirane javnobilježničke isprave otvara pitanje sigurnosti izdavanja i korištenja te isprave, a s njim i povezano procedure upisa u registar pri trgovačkom sudu, u svrhu osnivanja ili doregistracije trgovačkog društva. Naime, kako bi digitalizirana javnobilježnička isprava u potpunosti ispunjavala svoju svrhu, najprije je potrebno osigurati joj istovjetnu dokaznu snagu i razinu povjerenja koju u okviru pravnog sustava uživa javnobilježnička isprava u fizičkom (papirnatom) obliku. Posve je jasno da opće odredbe o obliku i načinu pisanja, potpisivanju, stavljanju pečata te identifikaciji stranaka (arg. ex čl. 43. do 49., 60., 61. ZJB) koje osiguravaju povjerenje i dokaznu snagu fizičkih (papirnatih) javnobilježničkih isprava, nije bilo moguće izravno primijeniti na digitaliziranu javnobilježničku ispravu. Istovremeno, specifičnost sastavljanja isprava u elektroničkom obliku korištenjem digitalnih tehnologija traži prilagodbu i domišljanje rješenja koja neće ograničiti jednostavnost i pristupačnost prilikom njihova korištenja, ali neće ugroziti visoku razinu sigurnosti koja se jamčila tradicionalnim načinom sastavljanja javnobilježničkih isprava, osobito u pogledu identifikacije (fizički prisutnih) stranaka. Stoga, rješenja koja predviđaju ZJB i Javnobilježnički poslovnik nužno se oslanjaju na sustav koji je u pogledu pružanja usluga povjerenja, poput kvalificiranog elektroničkog potpisa i kvalificiranog elektroničkog pečata i vremenskog žiga te njihove primjene u elektroničkoj komunikaciji, uvela Uredba (EU) br. 910/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. srpnja 2014. o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutarnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ¹⁵ (dalje: Uredba eIDAS), a s obzirom na zahtjeve koje postavlja Direktiva o digitalizaciji.

Odredbom čl. 52.a st. 2. ZJB predviđeno je da se nazočnost stranaka putem sredstava elektroničke videokonferencijske komunikacije osigurava tek ako one nisu fizički nazočne u javnobilježničkom uredu. Takvo je rješenje zasigurno bliže tradicionalnom postupanju prilikom sastavljanja javnobilježničke isprave u fizičkom obliku, gdje javni bilježnik, uz identifikaciju sudionika (arg. ex čl. 60. st. 1. ZJB) pristupanjem u javnobilježnički ured, može utvrditi jesu li sudionici pristupili vlastitom voljom, bez prisile, i jesu li sposobni shvatiti značenje radnji koje poduzimaju, što pridonosi povjerenju i sigurnosti prilikom sastavljanja javnobilježničke isprave. Istovremeno, dvojbeno je u kojoj

¹⁵ Uredba (EU) br. 910/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. srpnja 2014. o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutarnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ. OJ L 257/73 od 28. 8. 2014.

mjeri to rješenje, kada nenazočnost sudionika i korištenje sredstava elektroničke videokonferencijske komunikacije radi osiguravanja njihove prisutnosti uzima tek kao iznimku, odgovara namjeri da se postupak osnivanja i doregistracije trgovačkog društva (ili bilo koji drugi pravni posao, u slučaju proširenja mogućnosti primjene digitalizirane javnobilježničke isprave) obavi na daljinu, osobito ako je riječ o sudjelovanju sudionika koji se nalaze u inozemstvu. Nadalje, sama identifikacija sudionika prilikom sastavljanja isprave vrši se na način da se istovjetnost provjerava pomoću sredstava elektroničke identifikacije i autentifikacije visoke razine sigurnosti (arg. ex čl. 52.a st. 3. ZJB). Premda je u istoj odredbi ostavljena mogućnost da javni bilježnik učini dodatne provjere istovjetnosti sudionika, kao i ostale potrebne provjere nužne za valjanost javnobilježničke isprave, nije posve jasno o kakvim je dodatnim provjerama riječ i hoće li ih izvršiti podjednako i kada su sudionici fizički prisutni ili samo u slučaju kada se njihova nazočnost osigurava korištenjem sredstava elektroničke videokonferencijske komunikacije. Naime, odredba čl. 52.a st. 4. ZJB sugerira da bi takva sumnja u istovjetnost sudionika te u postojanje drugih pretpostavki valjanosti javnobilježničke isprave postojala isključivo ako su sudionici bili prisutni pomoću sredstava elektroničke videokonferencijske komunikacije, s obzirom na to da predviđa kako će javni bilježnik u tom slučaju zahtijevati fizičku nazočnost sudionika pri sastavljanju javnobilježničke isprave.

Potrebno je osvrnuti se i na određene manjkavosti upućivanja Direktive o digitalizaciji na Uredbu eIDAS. U prvom redu, Uredba eIDAS imala je za svrhu olakšati funkcioniranje jedinstvenog tržišta (arg. ex čl. 114. Ugovora o funkcioniranju EU)¹⁶ (dalje: UFEU)) u nizu sektora (npr. u bankovnom sektoru koristi se za pružanje nekih od podataka o identitetu potrebnih za poštovanje pravila o suzbijanju pranja novca¹⁷; Direktiva o platnim uslugama (PSD2)¹⁸ temelji se na uslugama povjerenja iz eIDAS-a, npr. e-pečatima i kvalificiranim certifikatima za autentifikaciju internetskih stranica (QWAC), za utvrđivanje vjerodostojnosti internetskih stranica na kojima usluge plaćanja pružaju treće stra-

¹⁶ Ugovor o funkcioniranju Europske unije, Službeni list EU C 202/47, od 7.6.2016. – pročišćena verzija.

¹⁷ Direktiva (EU) 2015/849 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2015. o sprečavanju korištenja financijskog sustava u svrhu pranja novca ili financiranja terorizma, o izmjeni Uredbe (EU) br. 648/2012 Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive 2005/60/EZ Europskog parlamenta i Vijeća i Direktive Komisije 2006/70/EZ.

¹⁸ Direktiva (EU) 2015/2366 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2015. o platnim uslugama na unutarnjem tržištu, o izmjeni direktiva 2002/65/EZ, 2009/110/EZ i 2013/36/EU te Uredbe (EU) br. 1093/2010 i o stavljanju izvan snage Direktive 2007/64/EZ.

ne.¹⁹ Primarna ideja prilikom njezina oblikovanja, dakle, nije bila osigurati visoku razinu zaštite elektroničke identifikacije i komunikacije u istovjetnim aspektima kako to zahtijeva Direktiva o digitalizaciji. To je u najvećoj mjeri vidljivo u komunikaciji s javnim registrima, kao važnom aspektu osnivanja i doregistracije društva, a koji Uredbom eIDAS nije pokriven (arg. ex recital (21) Preambule Uredbe eIDAS). Nadalje, oslanjanje Direktive o digitalizaciji na Uredbu eIDAS opterećen je i okolnošću da je od njezina donošenja proteklo već gotovo desetljeće, a posljednjih je godina digitalizacija doživjela snažan zamah. U tom smislu, na temelju provedene evaluacije Uredbe eIDAS uočeno je da je želja da ostane tehnološki neutralna, uz nedonošenje provedbenih akata, rezultirala u različitom razumijevanju određenih pojmova. Tako, kad je riječ o elektroničkoj identifikaciji, sustav prijavljivanja i stručnog pregleda utvrđen okvirom za eIDAS trebao je rezultirati zajedničkim shvaćanjem razine sigurnosti ili, točnije, onoga što čini znatnu i visoku razinu sigurnosti koju pruža određeni sustav elektroničke identifikacije, što nije postignuto. Nadalje, problematično je što sustav eIDAS u postojećem obliku ne omogućuje primjenu načela Uredbe (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (dalje: Opća uredba o zaštiti podataka)²⁰ o smanjenju količine podataka i zadanoj privatnosti, jer korisnik ne može odrediti koji će se podaci razmjenjivati i s kime.²¹

Imajući navedeno u vidu, pravni stručnjaci upozorili su da bi prilikom revidiranja Uredbe eIDAS trebalo predvidjeti višu razinu zaštite koja obuhvaća kombinaciju elektroničke identifikacije i videokonferencije, a koja je osobito važna u javnobilježničkim postupcima i postupcima koji se odnose na (trgovačke) registre.²²

Digitalizacija javnobilježničke službe odabranih europskih pravnih sustava

Upravo u vrijeme pisanja ovog rada jedan je europski pravni sustav u okviru procesa implementacije Direktive o digitalizaciji bitno osuvremenio i digitalizirao rad svoje javnobilježničke službe i tako se svrstao među sustave koji nastoje pomiriti tradicionalnu preventivnu ulogu javnih bilježnika te dosege modernih komunikacijskih tehnologija, kojima je njihove usluge moguće još više približiti građanima, i to jednostavnijim, bržim i ekonomičnijim putem. Riječ je o luksemburškom Zakonu o digitalizaciji²³ kojim su izvršene intervencije u niz zakona, uključujući Zakon o javnom bilježništvu²⁴ te omogućeno sastavljanje digitaliziranih javnobilježničkih isprava (osim kod sastavljanja oporuka) putem javnobilježničke platforme. Novi je zakonodavni okvir tako omogućio sastavljanje i pohranjivanje digitalizirane javnobilježničke isprave u elektroničkom obliku, koja je po pravnom učinku izjednačena s ispravom sastavljenom u fizičkom (papirnatom) obliku, uz ispunjenje pretpostavki sigurne identifikacije te korištenja elektroničkog sustava koji jamči integritet sadržaja isprave i način korištenja koji je prikladan i siguran za stranke. Javnobilježnička elektronička platforma koja se u navedenu svrhu koristi omogućuje javnim bilježnicima sastavljanje javnobilježničke isprave, prikupljanje elektroničkih potpisa stranaka te komunikaciju s ostalim javnim tijelima u svrhu prikupljanja i slanja određenih podataka na siguran i povjerljiv način. Ako javni bilježnik sastavlja javnobilježničku ispravu bez fizički prisutnih stranaka, ovlašten je zatražiti njihovo pristupanje putem videokonferencije ili drugog elektroničkog alata koji omogućuje istovremeni prijenos zvuka i slike. Budući da je Zakonom o digitalizaciji omogućeno osnivanje društva na daljinu, bez fizičkog pristupanja stranaka, bilo u svrhu sastavljanja društvenog ugovora bilo u svrhu registracije društva, pristupanje stranke u javnobilježnički ured predviđeno je tek kao iznimka, u slučaju sumnje bilježnika u identitet stranke ili poslovnu sposobnost, odnosno u slučaju kada dio temeljnog kapitala čini davanje u naravi. Digitalizirana javnobilježnička isprava pohranjuje se u registar (*répertoire*) uz obvezno navođenje da je riječ o digitaliziranoj javnobilježničkoj ispravi te u fizičkom (papirnatom) obliku na kojemu se nalazi pečat i potpis javnog bilježnika i na kojemu se navodi da zamjenjuje original u elektroničkom obliku.

19 Izvješće Komisije Europskom parlamentu i Vijeću o evaluaciji Uredbe (EU) br. 910/2014 o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutarnjem tržištu eIDAS, COM (2021) 290 fin., str. 6.

20 Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) (Tekst značajan za EGP) OJ L 119, 4.5.2016, p. 1–88

21 Izvješće Komisije Europskom parlamentu i Vijeću o evaluaciji Uredbe (EU) br. 910/2014 o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutarnjem tržištu eIDAS, COM (2021) 290 fin., str. 5.

22 Intervju Benc, R., Javno bilježništvo oduvijek se mijenja i ide ukorak s društvenim promjenama, Javni bilježnik XXIV(2020)47, str. 3–9, str. 5.

23 Zakon o digitalizaciji, Službeni glasnik Luxembourg (Mémorial A) od 18. srpnja 2023., na snazi od 1. kolovoza 2023. Uz Građanski zakonik, izmjene su izvršene u Zakonu o trgovačkim društvima od 10. kolovoza 1915. te Zakonu o registru trgovine i trgovačkih društava od 19. prosinca 2002.

24 Zakon o javnom bilježništvu od 9. prosinca 1976., izmijenjen Zakonom o digitalizaciji od 18. srpnja 2023.

Među najnaprednijim europskim pravnim sustavima ističe se pak estonski, koji je unazad nekoliko godina iz pilot-projekta digitalizirane javnobilježničke ovjere u veleposlanstvima Republike Estonije razvoj potpuno digitaliziranu javnobilježničku službu. Premda je ovaj projekt zapravo kasnio s uspostavom u odnosu na potpuno digitaliziranu javnu upravu, priroda javnobilježničkih usluga koje podrazumijevaju javno povjerenje i jačanje pravne sigurnosti usporilo je razvoj sustava koji danas omogućuje da se više od 90 % javnobilježničkih isprava sastavlja u obliku digitaliziranih isprava. Sada za trgovanje ili prijenos dionica ili kupoprodaju nekretnina nije više nužna fizička prisutnost u javnobilježničkom uredu. Jedina iznimka jesu sklapanje i razvod braka, kod kojih se još traži da stranke pristupe osobno. Za postupanje javnog bilježnika i ovdje je ključna javnobilježnička platforma pomoću koje su javni bilježnici i ranije mogli pripremiti ugovore, izraditi obrasce, pristupiti registrima, proslijediti podatke ili dokumente radi upisa u registar te izdati apostile. Platforma je krajem 2022. nadograđena novim funkcionalnostima, poput mogućnosti hibridnog sastavljanja isprava, pri čemu su neki od sudionika prisutni fizički u uredu, a drugi pomoću sredstava komunikacijskih tehnologija. Sve usluge na platformi podržava server Ministarstva pravosuđa Estonije, što jamči visoku razinu sigurnosti prilikom identifikacije stranaka, korištenja elektroničkog potpisa te komunikacije putem videokonferencije. Koliko je sustav napredan i moderan, govori i okolnost da javni bilježnici koriste alate biometrijske identifikacije koji omogućuju identifikaciju stranke usporedbom fotografije s osobne iskaznice i osobe na ekranu za šest sekundi.²⁵

Za potpuniju usporedbu potrebno je osvrnuti se i na domete digitalizacije javnobilježničke službe u nama pravno-tradicijiski bliskim pravnim sustavima Savezne Republike Njemačke i Republike Austrije. U njemačkom pravnom sustavu od kolovoza 2022. moguće je, osim na tradicionalan način, osnovati trgovačko društvo na daljinu, uz sudjelovanje javnog bilježnika. Rješenjima predviđenima njemačkim Zakonom o javnom bilježništvu²⁶ (BeurkundungsG) i Zakonom o trgovačkim društvima²⁷ (GmbHG) implementirana je Direktiva o digitalizaciji. Kako se čini, taj proces nije potaknuo njemačkog zakonodavca da, slično prethodno ana-

liziranim sustavima, proširi mogućnosti upotrebe digitalnih alata u javnobilježničkoj službi. Njemački Savezni zakonik za javne bilježnike²⁸ (Bundesnotarordnung; dalje: BNotO) detaljno propisuje stroge preduvjete za identificiranje stranaka te elektroničko potpisivanje isprava (dio 33. BNotO), a u upotrebi je sigurna i pouzdana videokonferencijska platforma za održavanje sastanaka sa sudionicima, koju je uspostavila njemačka Savezna javnobilježnička komora. Uspoređujući njemački sustav s estonskim, pravna literatura izostanak naprednijih i dalekosežnijih intervencija u smjeru sveobuhvatnije digitalizacije rada njemačkih javnih bilježnika pripisuje snažnijem ranijem digitalnom napretku estonske javne uprave i institucija.²⁹ Međutim, dublja analiza pokazuje i priličan oprez, gotovo otpor, prema korištenju alata komunikacijskih tehnologija u njemačkoj pravnoj literaturi, koji je vidljiv iz isticanja primjera neprikladnosti komunikacije videokonferencijom u usporedbi s fizičkom prisutnošću sudionika, bilo zbog nemogućnosti javnog bilježnika da adekvatno procijeni istinitost očitovanja ili eventualnog neozbiljnog ponašanja sudionika (uključivanje videokonferencijom za vrijeme vožnje automobilom), koje traži predviđanje mogućnosti da javni bilježnik okonča takvu komunikaciju.³⁰ Njemačka Savezna javnobilježnička komora uspostavila je digitalizirani arhiv u koji se pohranjuju javnobilježničke isprave kojima je moguće pristupiti digitalno sukladno odredbama Pravilnika o vodenju javnobilježničkih akata i upisnika³¹ (Verordnung über die Führung notarieller Akten und Verzeichnisse, NotAktV). Međutim, javnobilježničke isprave, budući da izvorno nisu digitalne, odnosno ne sastavljaju se pomoću sredstava elektroničke komunikacije, prethodno se pretvaraju iz fizičkog (papirnatog) oblika u digitalnu inačicu koju je moguće pohraniti (tzv. skeniranje i priprema pdf-inačice dokumenta).³² Takvo postupanje pripada po-

25 Estonia's fully remote e-notary service – 1st state e-service of its kind in Europe

<https://e-estonia.com/estonias-fully-remote-e-notary-service-1st-state-e-service-of-its-kind-in-europe/>.

26 Beurkundungsgesetz vom 28. August 1969 (BGBl. I S. 1513), das zuletzt durch Artikel 3 des Gesetzes vom 15. Juli 2022 (BGBl. I S. 1146) geändert worden ist.

27 Gesetz vom 6. März 1906, über Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbH-Gesetz – GmbHG) StF: RGBl. Nr. 58/1906.

28 Bundesnotarordnung in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 303-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, die zuletzt durch Artikel 3 des Gesetzes vom 10. März 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 64) geändert worden ist.

29 Koos, S., The Digitization of Notarial Tasks – A Comparative Overview and Outlook of 'Cyber Notary' In Indonesia and Germany, The Indonesian Journal of Socio – Legal Studies 2(2023)2, str. 13.

30 Stefan D. J. Schmitz, '11. Berufspolitische Tagung in Berlin – Video Kills the Notary? – Digitale Disruption oder Evolution Der Notariellen Tätigkeit', Conference Report (Berlin: Deutscher Notarverein, 25 January 2019), <https://www.dnotv.de/der-verband/berufspolitische-tagung/11-berufspolitische-tagung-in-berlin/> i Badan Penerbit, The Indonesian Journal of Socio – Legal Studies (2023), Vol. 2 No. 2 e-ISSN: 2808-2591, str. 14.

31 Verordnung über die Führung notarieller Akten und Verzeichnisse vom 13. Oktober 2020 (BGBl. I S. 2246), die zuletzt durch Artikel 6 des Gesetzes vom 21. Dezember 2021 (BGBl. 2021 II S. 1282) geändert worden ist.

32 Koos, S., The Digitization of Notarial Tasks – A Comparative Overview and Outlook of 'Cyber Notary' In Indonesia and Germany, The Indonesian Journal of Socio – Legal Studies 2(2023)2, str. 14–15.

četnoj razvojnoj fazi u procesu digitalizacije i još je jedan dokaz postupnosti i rezerviranosti njemačkog pravnog sustava u korištenju digitalnih alata u javnobilježničkoj službi. Takav stav pojašnjava se prirodom javnobilježničke službe, kojoj u njemačkom pravnom sustavu nije povjerena funkcija evidentiranja, nego pravnog savjetovanja (arg. ex čl. 17. st. 1. BeurkG), pri čemu propisani oblik i sadržaj javnobilježničkog akta služi kao garancija zakonitosti poduzetih pravnih radnji i potvrda da je sastavljen u skladu s pravom voljom sudionika pravnog posla.³³

Za razliku od njemačkog, austrijski pravni sustav bio je daleko otvoreniji prema tendencijama digitalizacije javnobilježničke službe. Premda je dijelom ponukan recentnim zakonodavnim aktivnostima vezanim uz implementaciju Direktive o digitalizaciji, austrijski je zakonodavac zapravo gradio na sustavu digitalnih rješenja koja su još od 2000. u primjeni u toj službi. Zakonom o javnom bilježništvu³⁴ (Notariatsordnung; dalje: NotO) predviđena je tako mogućnost sastavljanja digitaliziranih javnobilježničkih isprava, uz iznimku oporuka i drugih pravnih raspolaganja u slučaju smrti (arg. ex čl. 47. st. 3. NotO). Austrijski javni bilježnici u svrhu sastavljanja javnobilježničkog akta također su dužni ispitati jesu li stranke sposobne i ovlaštene za poduzimanje pravnog posla i utvrditi njihovu pravu volju (arg. ex čl. 52. NotO). Stoga na raspolaganju, uz napredni informatički sustav pomoću kojega utvrđuju identitet sudionika te pohranjuju digitalnu fotografiju i podatke na trajni elektronički medij (arg. ex čl. 55. st. 1. u vezi sa st. 4. NotO), imaju videokonferencijski sustav koji omogućuje prisustvo sudionika prilikom sastavljanja same isprave te umetanje elektroničkog potpisa, najprije sudionika, a onda javnog bilježnika (arg. ex čl. 68. H NotO). Način sastavljanja elektroničkog javnobilježničkog akta detaljno je propisan, pa su tako kod identifikacije sudionika koji nije fizički prisutan ponudene dvije mogućnosti: identifikacija pomoću osobne iskaznice u okviru elektroničke identifikacije koja se obavlja usporedno s videokonferencijskom vezom (arg. ex čl. 69.b st. 2. t. 1. NotO) ili u proceduri predviđenoj zakonom, koja zamjenjuje upotrebu osobne iskaznice prilikom identifikacije (arg. ex čl. 69. b. st. 2. t. 2. NotO). Posebno je, a vjerojatno imajući u vidu ne samo sigurnosni aspekt nego i savjetodavnu ulogu javnog bilježnika, naglašena obveza svih sudionika da prilikom sastavljanja javnobilježničkog akta budu prisutne fizički ili putem videokonferencijske

veze, koja omogućuje dvosmjerni prijenos slike i zvuka i neprekinuta je za vrijeme poduzimanja radnji (arg. ex čl. 69. b st. 3. NotO). Štoviše, NotO čak odredbom čl. 69.b st. 4a ostavlja mogućnost tzv. hibridnog sastavljanja javnobilježničkog akta, pri čemu su neki od sudionika fizički prisutni i mogu odabrati hoće li vlastoručno potpisati fizičku (papirnatu) verziju ili će staviti elektronički potpis na digitalizirani elektronički akt, dok će sudionici koji su prisutni putem videokonferencijske veze moći također potpisati akt elektroničkim putem. Austrijski zakonodavac prepoznao je prednosti uređenog elektroničkog sustava za poduzimanje radnji javnog bilježnika te je, sukladno tomu, omogućio njegovu široku primjenu, kako to stoji u odredbi čl. 90.a NotO. Kako bi se osigurale pretpostavke za postupanje koje učinak radnji poduzetih putem sredstava elektroničke komunikacije izjednačava s tradicionalno (fizički) poduzetim radnjama sudionika i javnog bilježnika, odredbom čl. 13. NotO detaljno su propisani uvjeti za pribavljanje službenog pečata i elektroničkog potpisa te pripadajućih elektroničkih vjerodajnica novoimenovanih javnih bilježnika prilikom stupanja u službu. Također, uređen je i način pohranjivanja digitaliziranih javnobilježničkih isprava u elektroničkom arhivu (*cyber-DOC*) (arg. ex čl. 110. NotO).

Digitalizirana ili robotizirana javnobilježnička služba budućnosti

Trenutni dosezi u području digitalizacije, osobito naprednijih pravnih sustava, otvaraju pitanje kojim se podjednako u posljednje vrijeme bavi pravna teorija i praksa, a to je hoće li u budućnosti moderna tehnologija zamijeniti profesije poput javnobilježničke u obavljanju poslova koji su im povjereni i poduzimanju određenih pravnih radnji. S jedne strane, potrebno je razmotriti funkcionalnost do sada razvijenih tehnologija te mogućnosti koje pružaju. S druge strane, treba uzeti u obzir prirodu javnobilježničke službe i poslova koji su javnim bilježnicima povjereni. U pravnoj se literaturi tako već ozbiljno razmatra primjena *blockchain*-tehnologije, a pojedini ju pravni autori čak sugeriraju kao adekvatnu zamjenu za poduzimanje niza poslova i radnji koje su trenutno u nadležnosti javnih bilježnika.³⁵ *Blockchain*-tehnologija dio je tehnologije distribuiranog knjiženja (engl. *distributed ledger technology*, dalje: DLT) koji podrazumijeva elemente kriptografije i svojstveno joj je decentralizirano knjiženje podataka. Pod pojmom BC-a podrazumijeva se baza podataka (knjiga)

33 Bundesgerichtshof, 14. 9. 2018. – V ZR 213/17, 12; <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=87946&pos=0&anz=1>.

34 Notariatsordnung (NO) StF: RGBl. Nr. 75/1871.

35 Koos, S., The Digitization of Notarial Tasks - A Comparative Overview and Outlook of 'Cyber Notary' In Indonesia and Germany, The Indonesian Journal of Socio – Legal Studies 2(2023)2, str. 17.

koja djeluje u distribuiranoj mreži s više računala koja se nazivaju čvorovi (engl. *nodes*), a koja prate trag transakcije podataka. Pritom svako računalo (čvor) ima istovjetnu kopiju cijele baze podataka tako da nema jedinstvene točke kvara (engl. *single point of failure*). Temeljna su obilježja BC-tehnologije neizmjenjivost podataka (engl. *immutability*) i transparentnost.³⁶ Prednost *blockchain*-tehnologije jest sposobnost pohranjivanja podataka koji su enkriptirani i nose oznaku vremena pohranjivanja, a pristupiti im mogu isključivo korisnici koji pristupaju „privatnim“ ključem. Zagovaratelji šire primjene *blockchain*-tehnologije ističu još i da ju je, u usporedbi s drugim tehnologijama, znatno teže, pa i gotovo nemoguće hakirati. Upravo stoga sugerira se da bi *blockchain*-tehnologija svoju pravu primjenu mogla naći kod sastavljanja tzv. pametnih ugovora (engl. *smart contracts*), vođenja zemljišnih knjiga te različitih registara (poput registra intelektualnog vlasništva, registra trgovačkih društava, matičnih knjiga).³⁷ U tom smislu, ideju korištenja *blockchain*-tehnologije za obavljanje određenih pravnih poslova i radnji u kojima sudjeluje i javni bilježnik može se testirati upravo na stjecanju prava vlasništva kupoprodajom nekretnine, budući da u većini zemalja Europske unije javni bilježnik ima ključnu ulogu u poslovima prijenosa prava vlasništva nad nekretninama.³⁸ Hrvatski pravni sustav pripada kontinentalnoeuropskom pravnom krugu, u kojemu se vlasništvo nekretnine ne stječe sklapanjem pravnog posla, odnosno kupoprodaje, nego upisom u zemljišnu knjigu na temelju isprava koje ispunjavaju sve opće i posebne pretpostavke propisane zakonom (arg. ex čl. 35. st. 1. u vezi s čl. 48. st. 1. Zakona o zemljišnim knjigama³⁹, dalje: ZZK), pri čemu je predviđeno i sudjelovanje javnog bilježnika. Pritom se, za razliku od većine pravnih sustava zemalja Europske unije, naš zakonodavac nije opredijelio redakcijsko-certifikacijsku i ulogu provedbenog tijela u postupcima elektroničkog upisa u zemljišne knjige javnih bilježnika podići na višu sigurnosnu razinu i osigurati jamstvo provjere stvarnoga knjižnog stanja i zaštite pozicije prenositelja i stjecatelja prava vlasništva zahtjevom za sastavljanje kvalificiranog oblika isprave, odnosno javnobilježničkog akta za prijenos vlasništva na nekretninama temeljem kupoprodaje, već je dovoljan oblik ugovora s ovjerom potpisa, a sukladno

36 Tako Čulinović Herc, E.; Zubović, A.; Derenčinović Ruk, M., *Blockchain tehnologija – prema novom regulatornom okviru za tokenizirane vrijednosne papire*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 42, br. 2, 323–342 (2021), str. 328.

37 Marr, B., *Practical Examples Of How Blockchains Will Be Used In Legal Firms*, <https://bernardmarr.com/practical-examples-of-how-blockchains-will-be-used-in-legal-firms/>.

38 Grbac, M.; Grbac, A., *Javne isprave i elektronički zemljišnoknjižni upisi*, Javni bilježnik XXII(2018)45, str. 9–24, str. 16.

39 Zakon o zemljišnim knjigama NN 63/19, 128/22.

odredbi čl. 49. st. 4. ZZK moguće je izvršiti upis i na temelju elektroničke isprave.⁴⁰ Unatoč tome, jasno je kako nije izvjesno da bi *blockchain*-tehnologija mogla zamijeniti sudjelovanje javnog bilježnika u poduzimanju tog pravnog posla. Naime, javni bilježnik ovlašten je ovjeriti potpise sudionika u sklapanju pravnog posla, pri čemu utvrđuje njihov identitet pomoću osobne iskaznice. Pritom ne ispituje sadržajnu valjanost ugovora ni jesu li sudionici ovlašteni za njegovo sklapanje. Na zahtjev sudionika javni bilježnik može provesti postupak solemnizacije, odnosno potvrđivanja ugovora kao privatne isprave, koja u tom slučaju ima snagu javnobilježničkog akta kao ovršne isprave. U tom slučaju javni bilježnik provjerava je li pravni posao koji ta isprava sadržava sklopljen u propisanoj formi te objašnjava sudionicima smisao, posljedice i sve pravne učinke te isprave, odnosno pravnog posla sadržanog u toj ispravi (arg. ex čl. 58. ZJB). Javni bilježnik mora, ako je to moguće, ispitati jesu li stranke sposobne i ovlaštene za poduzimanje i sklapanje ugovora, odnosno mora se uvjeriti u njihovu pravu i ozbiljnu volju (arg. ex čl. 57. ZJB). Javni je bilježnik dužan primjerak ovjere ili solemnizirane isprave ili javnobilježničkog akta o poduzetom pravnom poslu, odnosno kupoprodaji nekretnine, dostaviti nadležnoj poreznoj upravi elektroničkim putem (arg. ex čl. 18. st. 1. Zakona o porezu na promet nekretnina⁴¹). S obzirom na to da se u RH zemljišne knjige vode elektronički (arg. ex čl. 6. st. 1. ZZK), prijedlog za upis prava vlasništva također se podnosi elektronički, putem javnog bilježnika ili odvjetnika, mjesno nadležnom općinskom sudu koji vodi zemljišnu knjigu (zemljišnoknjižnom sudu) u koju je upisana nekretnina koja je bila predmetom pravnog posla (arg. ex čl. 105. st. 1. ZZK). Evidentno, postupak stjecanja vlasništva nekretnine upisom u zemljišne knjige recentnim je zakonodavnim intervencijama moderniziran, odnosno, digitalizacijom sustava zemljišnih knjiga (registra), zatim isprava pomoću kojih je upis predviđen te načina podnošenja prijedloga za upis, učinjen je bržim i jednostavnijim. Primjena *blockchain*-tehnologije koja bi zamijenila zemljišne knjige u potpunosti tražila bi pak napuštanje uredjenja u kojemu upis u zemljišne knjige ima konstitutivan učinak (arg. ex čl. 34. st. 2. u vezi s čl. 22. ZZK), kao što je to slučaj u našem i pravnim sustavima još nekih zemalja Europske unije.⁴² Nadalje, čak i ako bi *blockchain*-tehnologija bila prihvaćena kao alternativa sadašnjem sustavu zemljišnih knjiga, njezin doprinos ne seže dalje od racionalizacije prikupljanja i pohranjivanja poda-

40 Grbac, M.; Grbac, A., *Javne isprave i elektronički zemljišnoknjižni upisi*, Javni bilježnik XXII(2018)45, str. 9–24, str. 17.

41 Zakon o porezu na promet nekretnina, NN 115/16, 106/18.

42 Grbac, M.; Grbac, A., *Javne isprave i elektronički zemljišnoknjižni upisi*, Javni bilježnik XXII(2018)45, str. 9–24, str. 17.

taka o izvršenom prijenosu vlasništva. U primjeni blockchain tehnologije nije osigurana razina pravne sigurnosti koju garantira upis u zemljišne knjige niti je moguće uz njezinu primjenu vezati načela javnosti, povjerenja, istinitosti i potpunosti (arg. ex čl. 7. st. 1. u vezi s čl. 8. st. 2. ZZK). Istovremeno, čak i ako bi *blockchain*-tehnologija zamijenila zemljišne knjige, uloga javnog bilježnika i dalje bi bila ključna prilikom sastavljanja isprava o poduzetom pravnom poslu, odnosno kupoprodaji nekretnine, osobito u dijelu koji se odnosi na mogućnost sklapanja javnobilježničke isprave (akta), jer podrazumijeva provjeru je li pravni posao koji ta isprava sadržava sklopljen u propisanoj formi, pojašnjenje sudionicima smisla, posljedica i svih pravnih učinaka te isprave, odnosno pravnog posla sadržanog u toj ispravi, te ispitivanja jesu li sudionici sposobni i ovlašteni za poduzimanje i sklapanje ugovora, odnosno uvjeravanja o njihovoj pravoj i ozbiljnoj volji.⁴³

U pravnoj literaturi razmatra se i mogućnost da se javni bilježnici služe *blockchain*-tehnologijom prilikom izdavanja privremenog digitalnog identiteta. Riječ je o kreiranju digitalnog identiteta za fizičke ili pravne osobe čije je trajanje unaprijed određeno, obično stoga što sudionicima određenog pravnog posla nije potreban trajni elektronički identitet, primjerice jer su sezonski radnici ili inozemni posjetitelji. Pojedini autori značaj kreiranja privremenog elektroničkog identiteta vide u virtualizaciji svih društvenih odnosa i sve češćeg korištenja avatara, što nužno podrazumijeva potrebu za osiguravanjem integriteta osobnih podataka i mogućnošću identifikacije na pouzdan i siguran način.⁴⁴ Kreiranje takvog privremenog elektroničkog identiteta u hrvatskom pravnom sustavu mogao bi preuzeti javni bilježnik, uz određenu nadgradnju postojećeg elektroničkog sustava kojim se služi HJK, jer već posjeduje potrebna znanja i tehnologiju za identifikaciju putem elektroničke videokonferencijske komunikacije.

Uz primjenu *blockchain*-tehnologije, u pravnoj se teoriji vodi dinamična rasprava o perspektivi da javne bilježnike u obavljanju službe u budućnosti

zamijeni umjetna inteligencija. Već sama priroda javnobilježničke službe i poslova koji su im povjereni u hrvatskom pravnom sustavu demantira takvu mogućnost. Naime, ideja latinskog notarijata na kojoj počiva uređenje hrvatskog javnog bilježništva kreće od položaja javnog bilježnika koji nije pisar službenih dokumenata, nego osoba od javnog povjerenja i nositelj službe koja funkcionira kao služba preventivne pravne zaštite. U obavljanju svoje službe javni bilježnici tumače i primjenjuju pozitivne propise, a nužno je da u složenim poslovima koji su im povjereni posjeduju niz sposobnosti i vještina, uključujući, primjerice, procjenu prave volje sudionika pravnog posla, kao i pomoć sudionicima u poduzimanju pravnih radnji kod vođenja određenih izvanparničnih postupaka.⁴⁵ Umjetna inteligencija, pak, kao sustav automatiziranog donošenja odluka koji pokreću mehanizmi računalne inteligencije, koristi strojno i duboko učenje te je sposobna u kratkom vremenu obraditi velik broj podataka, no još uvijek nije dostatno sofisticirana kako bi zamijenila kognitivne sposobnosti ljudi niti pravovremeno detektirala i adekvatno odgovorila na sve pravne situacije. Premda, dakle, nije izgledno da bi u skorije vrijeme umjetna inteligencija bila sposobna zamijeniti ih u radu, primjena njezinih određenih alata, npr. za sastavljanje obrazaca određenih isprava ili slično, mogla bi olakšati i rastereti svakodnevni rad javnih bilježnika, uz njihov obvezatan nadzor i kontrolu, osobito u dijelu gdje je potrebna prilagodba specifičnostima pojedinih sudionika ili određene pravne situacije.

Zaključak

S obzirom na spremnost HJK da osigura sve potrebne preduvjete za unapređenje rada javnobilježničke službe, dosadašnji su se zahvati s ciljem digitalizacije, poput uvođenja elektroničke ovrhe te elektroničkih zemljišnoknjižnih upisa, pokazali iznimno uspješnima. Nedvojbeno, daljnja digitalizacija ima perspektivu unutar službe, a bitan iskorak u smjeru značajnije primjene sredstava elektroničke komunikacije u svakodnevnom radu čini recentno otvaranje prema mogućnosti izdavanja elektroničke javnobilježničke isprave. Kako je sastavljanje javnobilježničke isprave jedan od temeljnih općih poslova povjerenih javnobilježničkoj službi, digitalizacija toga procesa pretpostavlja za nju bitnu transformaciju. Ta transformacija u prvom redu

43 Slično Koos, S., The Digitization of Notarial Tasks - A Comparative Overview and Outlook of 'Cyber Notary' In Indonesia and Germany, The Indonesian Journal of Socio - Legal Studies 2(2023)2, str. 19.; Barbieri and Gassen, 'Blockchain - Can This New Technology Really Revolutionize the Land Registry System?', 12.

44 See regarding judges Stefan Koos, 'The Individual and the Property in Virtual Worlds', Veritas et Justitia 8, no. 2 (2022): 283, <https://doi.org/10.25123/vej.v8i2.5627>; Koos, S., The Digitization of Notarial Tasks - A Comparative Overview and Outlook of 'Cyber Notary' In Indonesia and Germany, The Indonesian Journal of Socio - Legal Studies 2(2023)2, str. 20.

45 Schmitz, '11. Berufspolitische Tagung in Berlin - Video Kills the Notary? - Digitale Disruption oder Evolution der notariellen Tätigkeit' (prezentacija Dominika Gassena); Koos, S., The Digitization of Notarial Tasks - A Comparative Overview and Outlook of 'Cyber Notary' In Indonesia and Germany, The Indonesian Journal of Socio - Legal Studies 2(2023)2, str. 21.

zahvaća tradicionalni način postupanja prilikom sastavljanja isprave u fizičkom (papirnatom) obliku. No još je značajniji učinak koji ta transformacija može imati na ulogu javnog bilježnika u pravnom sustavu. Naime, uvođenje mogućnosti primjene sredstava elektroničke videokonferencije i upotrebe sustava za identifikaciju putem elektroničkog identiteta u svrhu sastavljanja javnobilježničke isprave daje za pravo promišljati o širenju mogućnosti sastavljanja i izdavanja elektroničke isprave i na pravne poslove kod kojih taj oblik isprave trenutno nije posebno propisan. Time bi hrvatska javnobilježnička služba stala u red najsuvremenijih europskih notarskih službi, jer bi se dodatno unaprijedile značajke koje su već određujuće za njezin rad, odnosno pouzdanost, brzina, praktičnost i učinkovitost. Međutim, treba voditi računa o tome da se upotrebu digitalnih tehnologija ne sagledava isključivo kroz njezin doprinos u ovom kontekstu nego i kroz učinak na preobrazbu samog pravnog sustava i njegova tradicionalnog uređenja. Naime, premda je razvoj digitalnih tehnologija već na visokoj razini, valjalo bi se voditi idejom da digitalizacija treba pratiti pravna rješenja, a ne obrnuto. Konkretno, zahvati u smjeru digitalizacije ne bi trebali relativizirati za društvenu ulogu javnobilježničke službe bitne zahtjeve, u smislu visoke razine pravne sigurnosti i povjerenja koje ona obavljanjem određenih radnji jamči prilikom sklapanja pravnih poslova fizičkih ili pravnih osoba. Primjerice, ne bi trebalo odricati konstitutivan učinak upisu u zemljišne knjige kod stjecanja vlasništva nekretnine niti ići za dodatnim oslabljivanjem pretpostavki za valjanost isprave na temelju koje se vrši upis, kako bi to tražila prilagodba hrvatskog pravnog sustava primjeni *blockchain*-tehnologije. Štoviše, ako bi se zakonodavac odlučio za primjenu nekih rješenja *blockchain*-tehnologije u pravnom prometu nekretnina u budućnosti, opravdano bi bilo propisati da se upis može izvršiti isključivo na temelju javnobilježničkog akta kao formalno-pravno sigurnijeg oblika isprave. Na taj bi se način umanjila praznina koja bi se otvorila u dijelu izostanka kontrole koju nudi upis u zemljišne knjige i prevenirala mogućnost naknadnih sporova među sudionicima pravnog posla. Na istovjetan način treba razmišljati i o potencijalu umjetne inteligencije, kao alata čija bi praktična korist bila u rasterećivanju javnobilježničke službe određenih repetitivnih radnji, poput kreiranja određenih obrazaca ili pripreme dokume-

nata, ali nikako kao tehnologije koja bi njihov rad mogla adekvatno replicirati ili zamijeniti. Konačno, sve ovo ima podlogu u zaključku da bi bilo kakvo ishitreno i nekritičko preuzimanje rješenja kojima bi se smjeralo zamijeniti javne bilježnike u obavljanju određenih poslova i radnji digitalnom tehnologijom moglo rezultirati tek u razmjerno ograničenom, čak dvojbenom, učinku u smislu ekonomičnosti i racionalizacije postupanja, ali i istovremeno ozbiljno narušiti temelje koje javnobilježnička služba gradi u pravnom prometu RH. To nikako nije put kojim se kreću nama bliski pravni sustavi, pa ne bi trebao biti ni smjer u kojemu bi se o digitalizaciji promišljalo u nas.

Abstract

Digitized notarial documents and the perspective of digitization of the notary service

The latest legislative interventions in the Public Notaries Act were carried out primarily for the purpose of harmonizing the provisions of the Amendments to Company Act and the Amendments to the Court Register Act, which amended the rules on the use of digital tools and procedures in company law. These changes were made within the framework of the implementation process of Directive (EU) 2019/1151 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 amending Directive (EU) 2017/1132 as regards the use of digital tools and processes in company law. The paper will analyze the role of notaries public in the formation of companies or registration of branches at a distance by drawing up notarial deeds in an electronic form. Differentiation from comparative models will serve for exploring the perspective for further expansion of the application of the electronic notarial deeds in the Croatian legal system as part of the digitization trend, for the purpose of establishing a complete e-notary service in the future.